

101. Geresdlak határa

(Baranya megye) R, B, V, Ró

Az M6-56 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalának Baranya megyei szakaszán két részletben, 2001. április 10.–május 11. és október 8–18. között végeztünk terepbejárást. A területet a nyomvonalon 100-100 méteres sávban jártuk be, illetve adott esetben a lelőhely teljes kiterjedését meghatároztuk. A kijelölt terület 77,9%-át sikerült bejárni, a többi rész erdő, mocsár, gyep miatt járhatatlan volt.

A falu *Petrusz* nevű határrészében 4 őskori, bronzkori és vaskori lelőhelyet (19–22. lh.), az *Augeteiler* nevű határrészen három, egy római és két bronzkori (mészbe-tétes edények népe) településnyomot (23–25. lh.), a *Freiteiler* nevű határrészben nagy kiterjedésű, többretegű őskori (lengyeli kultúra, bronzkor) telep és temető nyomait (házak, gödrök, árkok) regisztráltuk (26–27. lh.).

A leletek a Janus Pannonius Múzeum gyűjteményébe kerültek.

KÁRPÁTI GÁBOR

102. Göd, Böcsaújtelep

(MRT 9. k. I/6 lelőhely)

(Pest megye) Ró, N

A 2000-ben megindult ásatása során egy alaprajzi kitűzés állapotában megakadt késő római erődépítkezés maradványai kerültek napvilágra. A Dunától 3 km távolságra, az alföldi sáncok belső vonala előtt 7 km-re, valószínűleg kvád területen fekvő nagyméretű erőd alaprajzát a falak síkjába rakott keskeny kősorokkal rögzítették a felszínen. Az erőd területén talált érmek és egy korábban talált, *Frigeridus duxot* megnevező bélyeges téglalapján a barbaricum építkezést I. Valentinianus rendelte el.

2001-ben a tavaly kutatóárokkaal átmetszett kör alakú torony teljes feltárására került sor. Várakozásainak megfelelően a 10,5 m átmérőjű torony falának helyén nem 2–3 m vastag falakat, hanem egy szabályos kör alakban ásott 30 cm szélességű árkot, és abban a kiásott és visszatöltött homokba kötőanyag nélkül, szabálytalanul rakott köveket és ritkábban ép, gyakrabban töredékes római kori falazótéglákat találtunk. A körívben futó kősort belülről egy átlagosan 70 cm széles árok kíséri, amelybe építési törmelék nem került. Betöltése homogén barna homokból áll. A kősort és az azt kísérő árkot két helyen átmetszve kiderült, hogy a kör alakban futó kősor 30 cm széles árkát a kibontott felszíntől 1,2 m (a mai felszíntől mérve közel 2 m) mélyre-leásták. A feltárt kősor alatt ezt az árkot elsősorban a kiásott homokkal és egy-egy nagyobb kővel töltötték vissza. (Ennek tetejére rakták a sűrűn egymásra rakott kövekből és téglatöredékekből álló körvonalat.) A falat belülről kísérő árok a mindössze egy lapát vagy ásó szélességű és aránytalanul – közel 2 m – mély árok kiásásában segíthetett. A köveket és téglatöredékeket kötőanyag nélkül rakták, ezért kérdéses, hogy honnan került a szántási rétegbe a

rengeteg szétszántott habarcsrög. A körív egy rövid szakasza mélyszántáskor szerencsésen a vele párhuzamosan haladó két ekekés közé került, ezért viszonylag magasán sértetlenül megőrződött. E szakasz felső kősorán habarccsal való leöntés nyomai mutatkoztak. Ugyancsak itt, a kősor felett szétfagyott és részben szétszántott vastag homogén habarcsréteget találtunk. Mindez arra utal, hogy a kötőanyag nélkül rakott kősor tetejét a körív teljes hosszában eredetileg habarccsal leöntötték. Ebbe a habarcsba ágyazhatták egy sor szélességben azokat a másfél láb méretű (*sesquipedalis*), pontosan 30 cm széles falazótéglákat, amelyek töredékei nagy számban kerültek elő a szántási rétegből. Több helyen két, kősor tetejéről leszántott falazótégla színükön érintkezve feküdt egymáson. Ez azt bizonyítja, hogy a másfél láb méretű, 30 cm-es szabvány szélességben gyártott falazótéglákat minimum két, egymás tetejére kötésbe rakott sorba helyezték a habarccsal leöntött, körívet kirajzoló ugyancsak 30 cm (1 római láb) széles kősor tetejére.

Mindez aligha értelmezhető egy megépült késő római erőd tornyának falaként. A 7. szelvénybe eső körív-ből – ott ahol az erőd falnak kellene a toronyhoz csatlakoznia – két párhuzamos, egymástól 2,8 m távolságra futó kősor indul ki DK-i irányba. A toronytól ezért DK-i irányban, egymástól nagyobb távolságra további három – a párhuzamosan futó kősorok feltételezett vonalát metsző – kutatóárkot húztunk, amelyek mindegyikében ugyancsak megtaláltuk az egymástól 2,7–2,8 m-re futó kövekkel és gyakran élükre állított téglákkal megjelölt két párhuzamos sávot. Az egyik kutatóárokban a kövekkel és téglatöredékekkel kirakott sort több mint 7 m hosszan sikerült követnünk. (A párhuzamos kősorok számára ásott árkok sekélyebbek, nincsenek olyan mélyre ásva, mint a tornyok esetében. A köveket és a téglatöredékeket sem rakták olyan gondosan és szorosan egymás mellé.) Vonalukat összekötve kiderült, hogy a párhuzamos kősorok nem egyenesen futnak, hanem enyhe ívet rajzolnak ki. Pontosán azt a vonalat követik tehát, ahol – a légi fotók alapján – normál esetben egy közel három méter vastag erőd falat kellett volna feltárnunk.

A feltárt szokatlan jelenségre csak egyetlen magyarázat adható: a tervezett erőd sohasem épült fel, az építkezés megakadt a tornyok és a falak helyének a kitűzésekor. Az objektum nagysága miatt várhatóan hosszabb ideig (legfeljebb egy, belső épületekkel talán két évig) elhúzódó munkálatok miatt szükség lehetett arra, hogy az erőd hadmérnökök által kitűzött alaprajzát a felszínen rögzítsék – elkerülendő az újbóli kimérésből következő pontatlanságokat –, 30 cm szélességben lerakott kövekkel és téglatöredékekkel tartósan, szétrombolhatatlanul megjelöljék.

Az építkezés az alaprajz főbb szerkesztési pontjainak meghatározásával kezdődött. Elsőként a kör alakú tornyok középpontját mérték be és jelölték meg mélyre leütött 30 cm átmérőjű cölöpökkel. Ezekből kiszervezték a 10,5 m átmérőjű tornyok külső falsíkjának a vo-

nalát, amelyet 30 cm széles és 1,5 m mély árok kiásával, majd ebbe kövek és téglatöredékek berakásával tartósan, szétrombolhatatlanul megjelöltek. Erre habarcsot öntöttek és két sor, kötésbe rakott, másfél láb méretű falazótéglákat helyeztek. Csak ezután került sor a toronyokat összekötő ívelt falszakaszok kitűzésére, amelyek külső és belső falsíkját egymástól 2,8 m távolságra, párhuzamosan lerakott kövekkel vagy élükre állított téglatöredékekkel rögzítették. (A torony belsejében nem került elő belső falsíkot kijelölő kősor, ezért annak belsejét az alapozás szintjén öntött falazással teljesen ki akarták tölteni.) A következő lépés lett volna az alapok kiása, amelyet a falvonulatok síkját kijelölő kősorok között levő föld kitermelésével végeztek volna el. Az ovális alaprajzú, fal síkjába illeszkedő kör alakú oldal-tornyokkal erősített katonai objektum – ha felépül – 400×290m-es nagyságával a barbaricum egyik legnagyobb erődje lett volna.

Az ásatáson előkerült leletanyag – egyetlen kerámia oldaltöredéken kívül – OF AR MAXENTI A VIN, OF ARN MAXENTI ARP, OF AR BONO MAG, LEG X G MAG DALMATIUS, LEG X G MAG SATVRNINUS bélyeges falazótéglákból áll. Az egyik téglán római kurzív felirat is olvasható.

Az erőd nagy valószínűséggel azonos az Ammianus Marcellinus által említett, I. Valentinianus-kori, Frigeridus dux hivatali ideje alatt kvád földön megkezdett, de soha be nem fejezett nagyméretű munimentummal (Amm. Marc., XXIX 6, 1–16; XXX 5–6), amely az oly sok bonyodalmat – többek között egy tehetséges tiszt, Frigeridus hivatalvesztését, udvari intrikát, a kvádok királyának, Gabiniusnak a meggyilkolását, háborút és áttelepülést a császár halálát – okozta. Az építkezés Ammianus Marcellinus beszámolója alapján Kr. u. 373-ban kezdődhetett, amelyet nem sokkal kitűzésének megkezdése után Frigeridus dux leállított. A munkálatokat Marcellianus dux legkésőbb Kr. u. 374 tavaszán, kora nyarán ismét beindította. Az újra kezdett építkezést a Kr. u. 374/375 év háborús eseményei majd a császár halála véglegesen megszakították. Az elvégzett kitűzési munkálatok összességében mindössze néhány hetet vehettek igénybe.

Az ásatás legérdekesebb leletét egy római kori, Duna felé lejtő, vízelvezető árok rejtette. A meredek falú, lapos fenekű árok közvetlenül ÉK-re a feltárt kör alakú toronytól, DK-ÉNy irányú vonalban fut, majd É felé enyhén elkanyarodik. Ennek az ároknak a legaljáról néhány poncolt pikkelymintás aranyozott ezüst hun vagy alán lemeztöredék került elő, amelyek fölé – talán nem véletlenül – először ép és töredékes római téglákat majd kisebb köveket dobáltak. (A nagyszámú ép, bélyeges másfél láb méretű téglát valószínűleg a kör alakú torony külső falsíkját kijelölő kősor tetejéről szedték le és dobták az árok toronyhoz legközelebb fekvő szakaszába. Ugyancsak a torony falvonulatát kijelölő kősorból, közvetlenül a leemelt téglák alól származhatnak a betöltés tetején talált kisebb kődarabok is. Az erőd építésénél

közel fél évszázaddal későbbre keltezhető lemez – a poncolt pikkelymotívumok nagy mérete és a mellette előkerült lócsontok alapján – nem egy hun vagy alán kardhüvelyt, hanem inkább egy nyeregkápát vagy nyeregdeszkát borító lemez lehetett, amely talán egy hun harcos kifosztott halotti áldozatának részét képezte, amelyet a halotti lakoma helyszínéhez közel rejthettek el. Valószínűbb azonban egy bolygatott, kirabolt lósír feltételezése, mivel csak nyeregborító lemezek, valamint a gödörbe töltött építési törmelék között néhány lócsont töredéke került elő. A hun és alán lósírokba a felszerelt harci ménekkel együtt, azok hátán általában a poncolt pikkelymintás fémlemezekkel díszített nyerges is eltemették.

MRÁV ZSOLT

103. Gyál, Némédi-szőlő

(Pest megye) I

2001. március és április hónapokban a Nemzeti Autópálya Rt. megbízásából terepbejárást végeztünk az M0 autótú M5–M1 autópályák közti, 31 km hosszúságú szakaszán. A terepbejárásra a meglévő autótú nyomvonalának bővítése, illetve az 51-es út és az M5 autópálya közötti új nyomvonalszakasz tervezése miatt volt szükség.

A Némédi-szőlő területén, a Rózsa-kúti dűlőben egy 400×330 m kiterjedésű, ismeretlen korú, valószínűleg település nyomait találtuk (M0 PM 001 sz. lh.).

Munkatársak: Terei György, Endrődi Anna, Horváth M. Attila, Szilas Gábor, Reményi László, Horváth L. András, Kovács Eszter, Magyar Károly, Lassányi Gábor, Kárpáti Zoltán, Busi György, Zsidi Paula.

BENCZE ZOLTÁN

104. Gyál határa

(Pest megye) U, B, Szk, Sza, A, Á, Kk

Az M0 autópálya nyomvonalán, az M5 autópálya és Vecsés közigazgatási határa közötti kb. 5 kilométeres szakaszon összesen 21 munkanap alatt végeztünk régészeti terepbejárást. A terület növényzettel erősen fedett volt, ami megnehezítette, lassította munkánkat, sőt az egyes régészeti lelőhelyek intenzitásának megítélését is negatívan befolyásolta. Ezen a gyáli autópályaszakaszon egy nagyobb és egy kisebb csomópont épül, mindkettő érint régészeti lelőhelyet. A terepbejárások során összesen 11 régészeti lelőhelyről gyűjtöttünk értékelhető leletanyagot, illetve információt. Közülük 9 korábban is ismert volt, kiterjedésükkel kapcsolatban viszont bővíteni tudtuk ismereteinket.

A vizsgált szakasz lelőhelyei közül teljes feltárást javaslok a 3. (Árpád-kori település), a 7/a (szkíta település), 8–9/a (bronzkori és szarmata település), 9. (szkíta és szarmata település), 10. (újkőkori, szarmata, avar, Árpád-kori és késő középkori település), 14. (Árpád-kori település) és a 22. (késő bronzkori, szarmata és Árpád-kori település) sz. lelőhelyeket. További öt lelőhelynek